

ეთერ ინწკირველი

სიკვდილ-სიცოცხლის მეტაფორები ქართულ ხალხურ “იობის ლექსში“

ტრადიციულ, ე.ი. რელიგიურ, საზოგადოებაში სიკვდილი არ მოიაზრებოდა აღდგომის, კვლავ დაბადების გარეშე. ეს ორი ცნება ერთმანეთისაგან განუყოფელი იყო. ნებისმიერი არსების სიკვდილი მის ტრანსფორმაციას, ერთგვარ მეტამორფოზას ნიშნავდა, ანუ სიცოცხლის გაგრძელებას განსხვავებულ ყოფიერებაში.

ბიბლიური “იობის წიგნი“ ამ მხრივ საინტერესო ორაზროვნებას შეიცავს. მისი ებრაული ორიგინალი იობის სიკვდილით მთავრდება, ხოლო სეპტუაგინტას ბერძნულ თარგმანში დამატებულია მუხლი, რომლის თანახმადაც იობი აღდგება მათთან ერთად, რომლებსაც აღადგენს უფალი. “შეხეთურ ხელნაწერებშიც“ ვხვდებით ხსენებულ მუხლს: “დაწერილ არს იგი კუალად აღდგინებად მათ თანა, რომელნი-იგი უფალმან აღადგინნეს”, ვინაიდან ის ბერძნული თარგმანის თარგმანს წარმოადგენს.

როგორც ცნობილია, ბიბლიის კანონიკური წიგნების გავრცელებასთან ერთად მორწმუნეთა შორის იქმნებოდა და ვრცელდებოდა არაკანონიკური ლიტერატურაც, ჩვენში აპოკრიფებად ცნობილი. აპოკრიფების კვალდაკვალ ელინისტურ პერიოდში ჩამოყალიბდა ფსევდოეპიგრაფიკული ჟანრი, ნაწარმოებები ე.წ. “ცრუ ხელმოწერებით“.

ასეთი ტიპის თხზულებებს ჩვეულებრივ “ანდერძები” ან “გამოცხადებები” ეწოდათ. მათი მიზანი მორწმუნეთა შორის რწმენის გაძლიერება იყო. ხოლო პრინციპი ამგვარი რელიგიური ლიტერატურის ჩამოყალიბებისა განაპირობა ნამდვილი ავტორის სურვილმა – მეტი ავტორიტეტულობა და დამაჯერებლობა მიეცა თავისი თხზულებისათვის. როგორც წესი, ამგვარი ტექსტები მიეწერებოდა ძველ “საღვთო ადამიანებს”, რომლებიც ისტორიულად მართლაც არსებობდნენ, ან წმინდა წერილში ნახსენებ მითიურ პერსონაჟებს, აგრეთვე, ხალხური გადმოცემებიდან ცნობილ გმირებს. ამგვარად შეიქმნა ელინისტურ ეპოქაში ადამის ანდერძი, აბრაამის ანდერძი, ანდერძი იობისა, სოლომონისა, მოსესი და სხვ.

ჩვენთვის საინტერესო ტექსტი “იობის ანდერძი” ძვ. წ. II-I საუკუნეებით თარიღდება. მასში მოთხრობილია იობის ამბავი, რომელიც, რასაკვირველია, მისდევს კანონიკურ თხრობას, მაგრამ მნიშვნელოვანი სიახლეები შეაქვს იობის სახისმეტყველებაში ისევე, როგორც ქართულ ხალხურ “იობის ლექსს”. უნდა ითქვას, რომ ქართულ ლექსში მრავალი პასაჟი ბიბლიისთვის უცხო, სწორედ “იობის ანდერძის” ეპიზოდების გამეორებას წარმოადგენს. როგორც აღმოჩნდა, ქართულ სინამდვილეში იცნობდნენ ფსევდოეპიგრაფიკულ “იობის ანდერძს”, თუმცა მისი დოკუმენტურად არსებობა საქართველოში არ დასტურდება არც ერთ ენაზე.

“ანდერძთა” და “გამოცხადებათა” ავტორობა ებრაელ თეოლოგებს მიეწერება. ამ ნაწარმოებთა ძირითადი მიზანი ღვთაებრივ პარადოქსთა ახსნაა, ჩვენს შემთხვევაში კი შორწმუნის ინტერესის დაკმაყოფილება შეკითხვაზე –

რატომ უნდა დაისაჯოს და იტანჯოს ისეთი მორწმუნე, როგორც არის იობი, ამგვარი სასტიკი სასჯელით. "ანდერძისეული" აზრით, იობი, რომელიც ეგვიპტის მეფეა, თავად უპირისპირდება სატანას ღვთაებრივი ხილვის შემდეგ, ანგრევს მის ტაძარს, რასაც შესაბამისი რეაქციაც მოჰყვა სატანისაგან — იწყება მისი ოჯახის ამოწყვეტა და განადგურება.

მთავარი მსგავსებაცა და განსხვავებაც ამ სამ ტექსტს შორის ის არის, რომ სამივეში მნიშვნელოვანია მკვდრეთით აღდგომის თემა, თუმცა ებრაულში ეს უფრო შეფარვით არის მოცემული, სექტუაგინტას ტექსტში შედარებით უფრო მძაფრად, ხოლო "იობის ანდერძში" წარმმართველი სწორედ მკვდრეთით აღდგომის იდეაა.

ქართული ხალხური ლექსი არამარტო გარკვეული პასაჟებით, არამედ თავისი პათოსითა და შინაარსითაც ძალიან ჰგავს ანდერძის ტექსტს. საკითხი, რომელზეც ვამახვილებთ ყურადღებას, იობის სიკვდილ-აღდგომის საკითხს გულისხმობს, რაც ხალხურ ტექსტში მხატვრული საშუალებებითა და სიმბოლური ნიშნებით აისახა. "იობის ლექსში" მოცემული მეტაფორების თანმიმდევრული გააზრება ცხადყოფს არა მხოლოდ იობის აღდგომას, არამედ ზოგადად სიკვდილ-სიცოცხლის ურთიერთმიმართების საკითხს ხალხურ ცნობიერებაში.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ლექსში იობის ტანჯვა შვიდი წელი გრძელდება. "არც მოკვდის, არც დარჩისა" ნიშნავს, რომ იობი ამ ხნის განმავლობაში საზღვრულ მდგომარეობაში იმყოფება — სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე. შვიდი წლის განმავლობაში, მრავალ სულიერ ტკივილთან ერთად, იობი ავადმყოფი და მშვიერია. **ავადმყოფობა** — ამქვეყნიური ბოროტების ერთ-ერთი გამოვლენა (ენციკლოპედია, 1998, გვ. 144) და **შიმშილი** — ჭამის აქტის საპირისპირო — იობის სიკვდილის მეტაფორული ხატებია ლექსში.

სიკვდილის კიდევ ერთი მეტაფორაა ლექსში **მატლი**, რომელიც იობს ახვევია. ენტომოლოგიაში (მეცნიერება მწერების შესახებ) მატლი მწერის მეტამორფოზის მეორე ფაზაა კვერცხად ყოფნის ფაზის შემდეგ. მატლმა რთული მეტამორფოზა უნდა გაიაროს, მწერად რომ ჩამოყალიბდეს.

ხალხური ლექსის მიხედვით, იობს შვიდი წლის ავადმყოფობის მანძილზე დაეხვია ურიცხვი მატლი. ქართული ხალხური ლექსის ერთ-ერთ ვარიანტში მათი მრავალფეროვნებაც კი არის აღწერილი:

“ერთ რიგს მ ა ტ ლ ი დაეხვია, ძვალს ამტვრევდა, სვამდა სისხლსა,

მეორე რიგ დაეხვია, ჭ ი ა იყო კახეთისა.

მესამეც ასეთი იყო, ძე გასწყვიტა ვ ე ნ ა ხ ი ს ა;

მეოთხე ჭ ი ა ფ ე რ ი ა, მშვენებაა ადამ ცისა,

მეხუთეც ფ უ ტ კ ა რ ი იყო, სამსახური არის ღვთისა,

სუყველას გამოსადეკი, ჯერ ცოცხლისა, მერე მკვდრისა” (პოეზია,

1973, გვ. 270).

ჩამონათვალში თავდაპირველად **მატლი** არის ნახსენები. ის ყველაზე განუვითარებელ (ხთონურ) არსებად მოიაზრება. მისი მომდევნო საფეხურია **ჭია**, რომელიც მატლზე უფრო ძლიერია და განვითარებული. ხთონური მწერებიდან ტექსტს შეუმჩნევლად ამოვყავართ მალლა - **ვენახის ჭიამდე**. შემდეგ მოდის **ჭიაფრია**, რომელიც ამქვეყნიური მწერებიდან ყველაზე “მშვენიერად” იქნა მოაზრებული ხალხურ ცნობიერებაში. რაც შეეხება **ფუტკარს**, ის ერთადერთია ჩამოთვლილთაგან, რომელსაც აღაძიანისთვის

სარგებელი მოაქვს და მისი პროდუქტი წმინდად არის მიჩნეული, ხოლო სანათელი - “სამსახური არის ღვთისა”.

ჩვენ ვხედავთ, როგორი გრადაცია მიდის მატლიდან ფუტკრამდე. მატლი, რომელიც ყველაზე ხთონურად მოვიაზრეთ და ფუტკარი, რომელიც საღვთო მწერია. მეტიც: ფუტკარიც მატლია, ოღონდ ფრთიანი. იობს დახვეული მწერები თანაბრად განასახიერებენ მიწისქვეშეთს, ამქვეყნიურ ცხოვრებასა და ზეცას. მატლი და ფუტკარი კოსმოსური ხის ან კოსმოსური ღერძის (**Axis Mundi**; დიმ-გალ) ორი ჰორიზონტალური განზომილებაა. ერთი განასახიერებს მის ფესვებს, ხოლო მეორე ტოტებს, ე.ი. ზეცას. ერთ შემერულ სიმღერაში, რომელიც ცნობილია “გილგამეში და ტირიფის” სახელით, მოცემულია ხე. ტექსტი გვაცნობს ამ ხის არაჩვეულებრივ ბუნებას: “მის ფესვებში მოუნუსხველმა გველმა ბუდე მოიწყო, მის რტოებში ფრთოსანმა იმღუფულმა ბარტყები დასხა”, ხოლო “ეშგარეტანას” არაკვი ვკითხულობთ: “ხის მწვერვალზე იბარტყა არწივმა, ცარბათის ხის ძირას გველმა წიწილები გამოჩეკა” (ზ. კიკნაძე, 1973, გვ. 81-94).

მატლი და ფუტკარი ისევე უპირისპირდებიან ერთმანეთს, როგორც გველი და არწივი, როგორც კოსმიური ხის ფესვები და ტოტები. იობის ლექსის რამდენიმე ვარიანტში კი მატლი იქცევა აბრეშუმის ჭიად, ხოლო ბუზი – ფუტკრად:

“რომელი მატლიც მას აჯდა, აბრეშუმად გადიქცისა,

რომელიც ბუზი დააჯდა, ისიც ფუტკრად გადიქცისა” (პოეზია, 1973, გვ. 277).

მატლი იობის სხეულის გავლით განიცდის მეტამორფოზას — იქცევა ფუტკრად. ის “იობის ლექსში” გაივლის ყველა შესაძლო სახეს, რომელიც მას ფუტკართან მიახლოებს. ჩამონათვალში: მატლი — ჭია — ვენახის მანვებელი — ჭიაფერია — ფუტკარი, წრიულად არის მოცემული მიწიერ-ზეციერის დაპირისპირება: მატლი — ფუტკარი, ჭია — ჭიაფერია. მოცემულ ოპოზიციებში პირველი აღნიშნავს ქვესკნელს, მეორე — ზეცას, ცენტრში კი არის მათი გამაერთიანებელი, მათი შემკვრელი, შუა რგოლი ანუ შუასკნელი. ვენახის ჭია ერთდროულად ეკუთვნის ქვესკნელსაც და ზესკნელსაც, რადგან ვენახი თვითონ არის მცენარე, რომელიც აერთიანებს ამ ორ განზომილებას. ღვთიურ, ანუ ზეციურ სასმელს გვაძლევს მიწა და ის განკუთვნილია ადამიანებისათვის. “იობის ლექსშიც” მას შუალედური ფუნქცია აქვს.

რაც შეეხება იობის სხეულის გავლით. მატლის ფუტკრად ქცევას, აქ ხორციელდება მსოფლიო მისტერიათა ყველაზე დიდი სიბრძნე: იობის სხეული ხდება დიმ-გალ (დიდი ღერძი), სხვანაირად, **Axis Mundi** (მსოფლიო ღერძი), იგივე ღურ-ან-ჭი (ცისა და მიწის კავშირი). იობის სხეული თვითონ არის ცოცხალი სიმბოლო, უნივერსალური მდგომარეობა, რომელშიც ხდება სამი სკნელის, სამი ჰორიზონტალური განზომილების ერთ ვერტიკალში მოქცევა.

ქართლურ გადმოცემებზე დაყრდნობით, ალ. ხახანაშვილი გვაცნობებს, რომ “იობი შესჭამა ჭიამ და მწერმა. უფალმან საკმარისად სცნა ეს განცდა და გამოუგზავნა ანგელოსის ხელით ერთი თევზი წყალი მრავალტანჯული იობის საპკურებლად. ანგელოსმა შეასრულა უფლის ბრძანება და იობი განიკურნა. წყალი, რომლითაც ის განიკურნა, შესვა ღრუბელმა, რომელიც აწვეთებს ამ უკვდავების წყაროს დედამიწის გასაპოხიერებლად. სულ-გრძელმა იობმა შევედრა უფალს, რომ არ გაწყვეტილიყო მისი მწკაღებელი ჭია და მისცემოდა მას ძალა კეთილი. უსმინა უფალმა და მას

შემდეგ გაჩნდნენ ქვეყნად კაცისთვის სასარგებლო ფუტკარი, წურბელა და სხვ... ის ჭიანი, რომელიც იობის ტანზე იძროდნენ, გადაიქცნენ აბრეშუმის ჭიად. აი, ამაზე არის დამყარებული ფეიქრების წარმოდგენა, რომ იობი არის მათი მფარველი და პატრონი" (ალ. ხახანაშვილი, 1904, გვ. 132-133).

როგორც ვხედავთ, ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებში, ისეთ მნიშვნელოვან მითოლოგიურ რეალიას, როგორცაა უკვდავების წყარო — ნაყოფიერების მომნიჭებელი, იობის სხეული აქვს გავლილი. "იობის ლექსი" ეტიმოლოგიური თვალსაზრისითაც არის საინტერესო: "აბრეშუმის ჭიას სხვაგვარად იობის მატლი ეწოდება" (ალ. ნეიმანი, 1961, გვ. 8). ამ არგუმენტებით, იობი ფეიქართა მთავარი მფარველი და პატრონია, მაგრამ თამარ ოქროშიძის მიერ შესწავლილ შრომის პოეზიაში, სადაც სპეციალური თავია გამოყოფილი საფეიქრო სიმღერებისთვის (თ. ოქროშიძე, 1963, გვ. 115-128), ვერავითარ ცნობას ვერ ვიღებთ ფეიქართა "მფარველისა და პატრონის" - იობის შესახებ; ვერც მამუკა ცუხიშვილის ნაკვლევი "შრომის ლექს-სიმღერები (საფეიქრო)" (მ. ცუხიშვილი, 2006, გვ. 129).

ეთნოგრაფ გიორგი ჩაჩაშვილს, რომელიც ქართველი ხალხის უძველეს რწმენა-წარმოდგენებს იკვლევდა ოჯახურ საფეიქრო წარმობასთან დაკავშირებით, მოჰყავს მდიდარი ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული მასალა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან (გ. ჩაჩაშვილი, 1972, გვ. 103-111). ნაშრომის თანახმად, ფეიქრობის მფარველები ყოფილან: გურიასა და რაჭაში — ღვთისმშობელი მარიამი, სვანეთში — ქალღვთაება ლამარია, აფხაზეთში — ერიშ-ქანი და ა.შ. მაგრამ ავტორი არსად არ მიუთითებს, რომ ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებში აბრეშუმის ჭიის წარმოშობა დაკავშირებულია იობთან და არ ადასტურებს ალ. ხახანაშვილის ცნობას, რომ იობი ფეიქრების მფარველი იყო, რაც გარკვეული ეჭვის საფუძველს ჩვენც გვაძლევს: ხალხურ ტრადიციაში იობი რომ მართლაც ფეიქართა მფარველი ყოფილიყო, აუცილებლად იქნებოდა ეს დაფიქსირებული საფეიქრო ლექს-სიმღერებში.

მატლთან დაკავშირებით კიდევ ერთი ეპიზოდი გვხვდება "იობის ლექსში". თითქმის ყველა ვარიანტში იობის სხეულიდან მატლი ძირს ჩამოვარდება, იობი აიღებს და თვითონ დაისვამს მას სხეულზე:

"ძვალი ხარ და რბილი ჭამე, შენი სარჩო ეგ არისა!

მაგას იქით სადღა წახვალ, ბრძანებაა ვერე ღვთისა!" (პოეზია, 1973, გვ. 270)

ეს მოტივი ქართულ ფოლკლორში ორიგინალური არ არის, რადგან ბერძნულ აპოკრიფულ წიგნში — **Testamentum Iobis** — იობი ამბობს: "მატლებმა შეჭამეს ჩემი სხეული და საკუთარი ოფლით მოვრწყე მიწა... და თუ ჩამოვარდებოდა მატლი ჩემი სხეულიდან, თავის ადგილზე ვაბრუნებდი მას და ვეუბნებოდი: დარჩი, სადაც დაგსვეს მანამ, სანამ თვითონვე არ გიბრძანებს ჩამოსვლას, ვინც დაგსვა!" (იხ.: ანდერძი). ფაქტია, რომ ქართული ხალხური ლექსის ეს ეპიზოდი ბერძნული აპოკრიფის ფოლკლორული ვერსიიაა. მატლის, რომელიც იობის სხეულიდან გადმოვარდება, რადიკალურად უარყოფითად შეფასება სწორ გზაზე ვერ დაგვაყენებს. ის აუცილებლად უნდა არსებობდეს, აუცილებლად უნდა "ზრას" მან იობის სხეული, რომ იობმა თავისი არსებობა დაამტკიცოს როგორც ადამიანის საუკეთესო "მე"-მ. უნდა შეიქმნას დაპირისპირება, რომ გამოიკვეთოს ჭეშმარიტება. მატლის სხეულზე დასმით, იობი ღვთის ნებას ასრულებს: "ბრძანებაა ვერე ღვთისა". მატლმა უნდა

შეხრას იობის სხეული, რომ იობმა მოიპოვოს თავისი სული. უფრო მეტიც: მატლი ეხმარება იობს თავისი თავის დამკვიდრებაში. გამოდის, რომ მატლი, რომელიც სიკვდილის მეტაფორად მივიჩნიეთ, სიცოცხლის მეტაფორაც არის ამავდროულად, რომელიც მორწმუნეს სიცოცხლეს ანიჭებს. ამიტომაც მას მატლის დახვევა არ მიაჩნია უბედურებად, პირიქით, აბრეშუმადაც კი ეჩვენება ის: “მე აბრეშუმში ზედ მახვევია”. ყველაფერს ამ ქვეყანაზე აქვს თავისი ზეციური არქეტიპი. იობისთვის მატლი - აბრეშუმია, რაც მის (მატლის) ზეციურ არქეტიპად შეიძლება მივიჩნიოთ. ეს კი უკვე იმას ნიშნავს, რომ იობი ჩვეულებრივი ადამიანური საზომით კი აღარ აფასებს მოვლენებს, არამედ მათი ზეციური შესატყვისობებით.

მატლის დახვევა, როგორც მძიმე სასჯელი, გვხვდება აპოკრიფში “ღვთისმშობლის მიმოსვლა” ანუ “ცათა მოხილვა წმიდისა ღმრთისმშობლისა გამოცხადებასა სატანჯველთაგან”: ჯოჯოხეთის დათვალეირებისას ღვთისმშობელი დაინახავს ბნელ ადგილას ხელით ჩამოკიდებულ მევახშეს, რომელსაც სხეულზე მატლი ეხვევა და ზორცს უჭამს (ს. ყუბანეიშვილი, 1946, გვ. 16). იობს მატლი ამქვეყნიური ცოდვებისგან განსაწმენდად მიაჩნია. ამ თვალსაზრისით, იობი ემსგავსება ჰაგიოგრაფიულ მოწამეს, რომლისთვისაც ამქვეყნიური ტანჯვა სასუფეველის დამკვიდრების ტოლფასია.

სიკვდილის კიდევ ერთი მეტაფორა ლექსში “ემმაკის პურია”. როდესაც მშიერ იობთან მის ცოლს ოქროს თმის ფასად ნაყიდი პური მოაქვს, ემმაკი გზაში საკუთარი პურით შეუცვლის. ცხადია, ემმაკის პური სიკვდილის ნიშნით არის აღბეჭდილი. იობი მასზე უარს ამბობს, რადგან მისი საზრდო მანანის ფოთოლია:

“რათ მინდა ემმაკის პური, ფოთოლსა ვჭამ მანანისა.

ფოთოლს აბრეშუმად ვაქცევ და დავრჩები ქვეყანაზე,

სამახსოვროდ, დაუვიწყრად...” (პოეზია, 1073, გვ. 279).

იობი “მანანის ფოთოლს” ჭამს და “აბრეშუმად აქცევს”. მეტაფორების გააზრებით ცხადი ხდება, რომ ჭია, რომელიც ფოთოლს ჭამს და აბრეშუმად იქცევა (აბრეშუმის ჭია) თვითონ იობია. “ჭია ვარ მე და არა კაცი” (ფსალმ. 21.7). ჭია ფსალმუნში ადამიანის სიმბოლოა ღვთაებასთან მისი უსუსურობის გამოხატავად. ასევე იობის წიგნში: “აჰა, მთვარე რომ მთვარეა, ისიც ბნელდება და ვარსკვლავებიც არ არიან სუფთა მის თვალში! მით უფრო კაცი, რომელიც ჭიაა და ადამის ძე, რომელიც მატლია” (იობ. 25. 5-6). “იობის წიგნის” ხალხურ ვარიანტში კი ჭია არათუ უსუსურობის, არამედ პირიქით, შეუპოვრობის და კაცობრიობის ბედზე ზრუნვის სიმბოლოა, როგორც ეს იოანე საბანისძესთან გვაქვს ჭიანჭველასთან დაკავშირებით: “ჰბაძევეთ ჭინჭველსა, მედგარო, და იქმენ მუშაკ მსგავს მისა, ვითარცა-იგი მან თვისსა უდიდესსა მარცვალსა მას იფქლისასა შებმა უყვის გ უ ლ ს მ ო დ გ ი ნ ე დ, ვიდრემდის აღილის და წარილის საზრდელად თვისა” (საბანისძე, გვ. 443). იობი მიიღებს მხოლოდ მანანის ფოთოლს — ღვთიურ საკვებს (სიმბოლურად სულიერი საზრდელი), შემდეგ თავის თავში, თავის არსებაში გადაამუშავებს მას და აბრეშუმად აქცევს. ასე თანამშრომლობს ღმერთი თავის რჩეულთან ქვეყნის სიყვარულისთვის. იობი მიეღიუმია, იგი ინსტრუმენტია ღმერთის ხელში. ის საზრდელად მიიღებს ფოთოლს ადამიანებისთვის უცხოს, გამოუსადეგარს, სიმბოლურად იღებს საკრალურ,

დაფარულ, მხოლოდ რჩეულთათვის გასაგებ საღმრთო სიბრძნეს. შემდეგ გადაამუშავებს და ხალხისთვის მისაწვდომს გახდის ამ სიბრძნეს, უკვე როგორც პროფანულს, რომლის მხატვრული სახე ხალხურ ლექსში აბრეშუმია.

სინამდვილეში ის გრადაცია, რომელიც მწერების მეტაფორით არის ნაჩვენები, თვითონ იობის სულიერი განვითარების ეტაპებს ასახავს. მის სიკვდილს და აღდგომას, ავადმყოფობას და განკურნებას, შიმშილს და შიმშილის დაძლევას.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი მეტაფორული სახეა **ფუტკარი**. ის არის ღმერთის მოკავშირე და ბოროტი სულების მოწინააღმდეგე. ქართულ მითო-რიტუალურ სისტემაში ფუტკრად იქცევა ხახმატის წმინდა გიორგი და ამგვარად უპირისპირდება ქაჩებს (თ. ოჩიაური, 1967, გვ. 188); ხოლო გახუა მეგრელაური მფრინავ ხატებს ფუტკრებს ადარებს - "ბუზვებივით გად-გამადიოდესავ" (თ. ოჩიაური, 1967, გვ. 191).

ადრექრისტიანულ ხელოვნებაში ფუტკრის გამოსახულება იყო მკვდრეთით აღმდგარი ქრისტეს სიმბოლო და უკვდავებას აღნიშნავდა, ხოლო ეგვიპტეში — სამეფო სიბრძნეს, რომელიც მიულწეველი იყო ისევე, როგორც ფუტკრის მიერ ნექტრის ამოღების საიდუმლოს ამოცნობა. ძველ საბერძნეთშიც ფუტკარი და თაფლი გაიგივებული იყო უდიდეს სიბრძნესთან. თაფლით იკვებებოდნენ ოლიმპოს ღმერთები. თაფლი ხშირად მონაწილეობდა დასაფლავების რიტუალებში. მას ასხამდნენ მიცვალებულის საფლავზე იმ რწმენით, რომ ჰქონდა ახალი ცხოვრების და უკვდავების გაგება. ბიბლიის მიხედვით, ალექსის ქვეყანაში მოედინება რძე და თაფლი (გამ., 3,8), ხოლო ბუდიზმში სულიერი შეცნობა გაიგივებული იყო ფუტკრის მიერ თაფლის წარმოებასთან (მითები, 1997, II, გვ. 354).

"იობის ლექსში" ფუტკარი უკვდავების და ახლად შობის სიმბოლოა. იობის სხეული საღვთო საქმეს ემსახურება:

"იობ რომ ბუზი ეხვია, მისი სამთელ ჩამოდისა,
ასამთები არის ღვთისა!" (პოეზია, 1973, გვ. 287).

იობის სხეული არის ის უნივერსალური მატერიალური მდგომარეობა, რომელიც, ხალხის რწმენით, შესაძლებელს ხდის სიკვდილის შემდეგ კვლავ აღდგეს იობი. სწორედ ამაში ეხმარება მას ფუტკარი. იობი თვითონ არის ფუტკარი — "ღმერთის დამხმარე", რადგან მისი სხეული ფუტკრის ფუნქციას ასრულებს — სანთელი ჩამოედინება.

ამიტომაც არ აშინებს იობს ამქვეყნიური ბოროტებანი თავისი ყველა გამოვლინებით: — ავადმყოფობით, შიმშილით, მატლითა და ჭიებით... ოდნავადაც არ ნაღვლობს თავისი ქონების განადგურებას, რადგან მისი გაწონასწორებული სიმშვიდის მიღმა დგას უდიდესი სიბრძნე და რწმენა, რომ სიკვდილი დაბადებას ნიშნავს, ხოლო მატერიალური დამდაბლება სულიერ ამადლებას მოასწავებს. იობი ასევე პარადოქსულად იქცევა შვილების დაღუპვის გაგებისას: "იობ ღზინი არ მოშალა, სუფრა ჰქონდა ნადიმისა" (პოეზია, 1973, გვ. 270). იობი ტანჯვას გაიზარებს როგორც თეოფანიას, როგორც უფლის მიერ მოვლენილ განსაწმენდელს და არა როგორც ისტორიულ ფაქტს: "ვმადლობ ჩემს წილ მოწყალესა, ჩემი ბედი ამად ღირსა". ებრაელები ყოველ ახალ ისტორიულ უბედურებას ღვთის მიერ მოვლენილ სასჯელად იაზრებდნენ. ყოველი ტრაგედიის მიღმა იაჰვეს ნება უნდა ამოცნობილიყო. ამიტომაც ებრაულ ტრადიციაში ისტორიულ მოვლენებს რელიგიური მნიშვნელობა ენიჭებოდათ.

საქმე ისაა, რომ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რელიგიურ საზოგადოებაში სიკვდილი არ მოიაზრება სიცოცხლის დასასრულად, არამედ ის აუცილებლად მოასწავებს აღდგომას. იობი არ არის ჩვეულებრივი მოკვდავი. იგი, ვითარცა წინასწარმეტყველი, რომელსაც შეუძლია წინასწარ შეიცნოს ღმერთის ნება და სურვილი, დარწმუნებულია ხელახლა დაბადებაში, ამიტომ ერთი წამითაც არ შედრკება ის. ს. კირკეგორის თქმით, “იობი ამტკიცებს თავისი მსოფლშეგრძნების სიფართოვეს იმ უყოყმანობით, რომლითაც ის უპირისპირდება ეთიკის მაღალფარდოვან მიდგომას” (ს. კირკეგორი, 1999, გვ. 290). მისთვის, როგორც აბრაამისთვის, მოვალეობა სწორედ ღვთის ნების გამონახატულებაა და არა ეთიკური კატეგორია. ღვთაებრივი და ეთიკური ერთმანეთის საპირისპირონი არიან. იობის სიდიადე იმაში კი არ გამოიხატება, როდესაც ის შვილებზე ამბობს: “იყო უფლის მოცემული, ისევ უფალმ მიითვისა” (პოეზია, 1973, გვ. 272; შდრ. “უფალმა მომცა, უფალმა წაიღო” (იობ. 1.21)), არამედ იობი კურთხეულია იმიტომ, რომ სჯერა “განმეორების”, ახალი დაბადების. ბიბლიაში ღმერთი იობს ამქვეყნადვე ასაჩუქრებს შვილებით. ხალხური ლექსის ფინალი, რომელიც იობისთვის “უკვდავ-უბერებელი” შვილების მიცემით აღინიშნება, სამოთხეში სრულდება. თუმცა შედეგი კი არ ასაბუთებს იობის ან აბრაამის გმირობას, არამედ — დასაწყისი. საწყისი კი რწმენაა. აბრაამს და იობს სწამთ შეუძლებლის შესაძლებლობა — დაკარგულის ხელახლა მოპოვების შესაძლებლობა და მათ, მართლაც ამ უსაზღვრო რწმენის გზით მოიპოვეს ყველაფერი ხელახლა.

ქართულ ხალხურ ლექსში აღდგება არა მხოლოდ იობი, არამედ ყველაფერი, რაც მის ირგვლივ არსებობს. მისი მაღლი გადაეცემა მის შვილებს, ცოლს და ისინიც აღდგებიან:

“იობ და იობის ცოლი, დღესაც სამოთხეში ზისა” (პოეზია, 1973, გვ. 244);

“შვიდი ვაჟი, სამი ქალი, ორიც უკვდაობრივ მისცეს.

სამოთხის კარი აჩვენეს, გასაღები ხელში მისცეს” (პოეზია, 1973, გვ. 286).

“იობის წიგნის” ხალხური პროზაული ვარიანტი (რაც იშვიათობაა, რადგან ძირითადად იობის ამბავი პოეტური სახით გვხვდება), რომელიც ელ. ვირსალაძემ გამოაქვეყნა 1958 წელს, ამგვარად სრულდება: “შვიდი წელი იჯდა კარავში და ვერა თქვა ხეთისა ძვირი. შვიდი წელი რო შესრულდა, მაშინა სთხოვა უფალსა მაღალი ზმითა — დროა, მიმიღო და განუტყუა სული იობმა” (ელ. ვირსალაძე, 1958, გვ. 309-311). მაგრამ პოეტურ ვარიანტებში ან სულაც არ კვდება, ან ზეცაში მიდის პირდაპირ, ან კიდევ ღმერთს თვითონ მიჰყავს მკვდარი იობი ცაში: “აილო და ცაში წაიღო მკვდარი იობი ღმერთმა” (პოეზია, 1973, გვ. 280). ერთგან ის ცოცხლადვე მიჰყავთ მაღლა: “მობრძანდნენ ანგელოზები იობ ზეცით წაიღესა” (პოეზია, 1973, გვ. 275).

ანგელოზებს, უხორცო არსებებს მიჰყავთ იობი ზეცაში. ეს მოტივი ფსევდოეპიგრაფიკულ “იობის ანდერძშიც” გვხვდება, როდესაც ზეციური ეტლით მოაკითხავენ იობს ცაში წასაყვანად. იობი მარადიულ ნეტარებაში მოხვდა და ეს არის სწორედ მისი ტანჯვის ქრისტოლოგიური გააზრება. ამქვეყნიურ შეჭირვებათა დათმენის გზით, იობი “დღესაც სამოთხეში ზისა”:

“სამოთხის კარს რომ მივიდნენ, კარი ღია დაუხვდესა.

რაც სამოთხეში ხალხია ყველა ფეხზე აუდგესა.

ვაიწვიეს ეს იობი, ზემო თავსა დაბრძანდესა” (პოეზია, 1973, გვ. 275);

“ახლა იობის სულ ზორცი სამოთხეში წავიდესა.

თავით სანთელი უნთია, ფეხითთ კაი წყალი დისა.
ნათლისა და ნათლის სვეტი ზედ გულზედაც გადასდისა”

(პოეზია, 1973, გვ. 276).

ნებისმიერი რელიგიური ხასიათის ტექსტის ან გადმოცემის წარმოშობას წინ უძღვის მორწმუნის ცნობისმოყვარეობა; სწორედ მრევლის ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით იქმნება რელიგიური ლიტერატურა. შუა საუკუნეებში, როცა წიგნიერება არ იყო გავრცელებული, ამ ფუნქციას ფოლკლორი ითავსებდა. ნებისმიერი ხალხური ტექსტის არსებობა გამართლებულია მისივე ფუნქციით. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ იობის ამბის ამგვარად წარმოდგენა, ხალხში მკვდრეთით აღდგომის და საუკუნო სიცოცხლის მოპოვების რწმენის გაძლიერებას ისახავდა მიზნად ამქვეყნიურ შეჭირვებათა დათმენის გზით.

სატანა, რომელიც ნაცრად იქცა, აღარ არსებობს. ხალხური ლექსის მიხედვით, მისი ფუნქცია — ბრალმდებლობა სასამართლოში ღვთის რჩეულს — იობს დაეკისრა:

“სამოთხის კარსა მირეკეს, ოქროს სკამი მიართვესა,
ცოდვიანი, მადლიანი, ღღესაც იმათ ეკითხვისა” (პოეზია, 1973, გვ.

282).

იობის სიკვდილის განსაკუთრებულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე სოფ. უჯარმაში ჩაწერილ ვარიანტში, რომლის თანახმადაც იობი აბრეშუმის პარკში მოყვება, უფალს კი სურს, ის **პეპლად** და **თესლად** გადააქციოს:

“... პარკში მოყვა ეს იობი.

ეს რომ უფალმა გაიგო, ჩემი ნათლული მომკვდარა,

უნდა პეპლად ვაქციო, თესლად, ხალხის შესანახად” (პოეზია, 1973, გვ. 279).

პარკის შიგნით წრე შეიკრა. იობის ერთი სიცოცხლე დასრულდა ამ წრის შეკვრით. პარკი აერთიანებს დროს და სივრცეს, ის აჩერებს დროს სივრცეში. წრის შიგნით უკვე უქმობაა. ამ მეტაფორით იობის სიკვდილი აღინიშნება ტექსტში. სიკვდილი კი აუცილებელია, რომ იობი კვლავ აღდგეს. მან თავისი მისია, თავისი **’εντελεχεια**, უკვე აღასრულა. ეს ტერმინი არისტოტელეს ეკუთვნის და იგი მიზნის განხორციელებას ნიშნავს. ეს არ არის სახეცვლილება (იობი რჩება იობად!), ეს არის პროცესი, რომელიც მაქსიმალურად გამოავლენს საგნის ან მოვლენის ჭეშმარიტ არსს. თვალსაჩინოებისთვის, აღამიანი ინარჩუნებს ადამიანობას, მაგრამ მისი მიზნის (**τέλος**) — “ემსგავსე მეუფესა შენსა” — განხორციელება არის მისი **’εντελεχεια**. ეს უნდა იყოს თითოეული ადამიანის არსებობის მიზნობი და მიზანიც. იობმა შეიცნო ღმერთი — “ყურმოკვრით მსმენოდა შენზე, ახლა კი ჩემი თვალთ გიხილე” (იობ. 42. 5). ხალხურ ტექსტთან დაკავშირებით კი თავს გვახსენებს ანტიკური სიბრძნე: საბოლოო შეცნობა შესაძლებელია მხოლოდ სიკვდილით!

პარკის შიგნით მოყოლილ იობს შვილების გაცოცხლებას სთავაზობს უფალი. იობი კი ეუბნება:

“გენაცვალე ჩემო ნათლი, სიტყვას გეტყვი ერთსა ბრძენსა:

მკვდარი პ ე პ ე ლ ა დ მაქციე, თ ე ს ლ ი ქვეყნად გააჩინე.

მკვდრეთით აღარავინ აღსდგა, მარტო თესლი დააბნე,

მკვდრები აღარ გაცოცხლდება, ახლად თესლი მოაშენე!” (პოეზია, 1973, გვ. 279).

აქ გარკვეულ წინააღმდეგობას ვაწყდებით, რადგან იქმნება შთაბეჭდილება, რომ იობს არ სწამს მკვდრეთით აღდგომა. ხალხური ლექსის ეს ორაზროვნება

უთუოდ ბიბლიის კანონიკური და აპოკრიფული წიგნების სხვაობას ავლენს. სხვა ვარიანტში იობი ამბობს:

“თუ ჩემი მკვდარი გაცოცხლდეს,
როგორც ჩემი, ისე სხვისა” (ფაქ. 57. 180-2),

იობს არ სჭირდება თვალსაჩინო სასწაული ღმერთისგან. ის ამის გარეშეც არის დარწმუნებული ხელახლა დაბადებაში, ამიტომ სთხოვს: “სხვა მიბოძეთ სახე მზისა” (პოეზია, 1973, გვ. 285).

საინტერესოა, რომ ებრაელებთან აღდგომა მოიაზრება მცენარის სახით, რომელიც აღმოცენდება თესლისგან (ბროკჰაუზი, 1908-13, გვ. 126). თესლი ატარებს ნაყოფიერებისა და სიცოცხლის ნიშანს. ამასთან, ის მოასწავებს აღდგომას. რაც შეეხება პაპალას, ოვიდიუსი მას პირდაპირ აიგივებს მიცვალებულთან (ოვიდიუსი, 1980, XV, გვ. 373), ხოლო სახვით ხელოვნებაში სული და სუნთქვა ხშირად გამოისახებოდა პეპლის სახით (მითები, 1997, II, გვ. 344).

ქართულ ანდრეზულ წარსულში პეპელა გახუა მეგრელაურთან არის დაკავშირებული: “გახუა ყოფილ მკადრე, ხთის წამებულ კაცი, ხთის ნათლული... ჭვარს ამურიდებიან იმისად სულნი, ისე დამავალას პეპელაის აღით. ამურიდებავის, მემრ წასულან” (თ. ოჩიაური, 1967, გვ. 187). ფოლკლორულ ტექსტში გახუას სული სწორედ პეპლით არის გამოხატული. ესაა იდეალურის ყველაზე სულიერი მატერიალიზაცია. ხალხურ ცნობიერებაში ყველაზე ფაქიზად პეპლით შეიძლება გამოხატულიყო გახუა მეგრელაურის სული.

“იობის ლექსში” პეპელა სულის სიმბოლოა, როგორც გახუა მეგრელაურთან, ოღონდ, ანტიკური თვალსაზრისისგან განსხვავებით, პეპელა სულის მარადიულ სიცოცხლეს აღნიშნავს, იგი უკვდავი სულის სიმბოლოდ გვევლინება. როგორც ჩააძვრინეს ანგელოზებმა გახუა მეგრელაურის სული კვლავ თავის სხეულში, ანუ როგორც ის აღადგინეს, ამასვე უნდა ნიშნავდეს მკვდარი იობის პეპლად წარმოსახვა — იობი ახლიდან უნდა იშვას, როგორც გახუა, ხოლო მისი სული “პეპლის აღით” განაგრძობს სიცოცხლეს კვლავ დაბადებამდე.

პეპელა, როგორც მედიაციური სიმბოლო, გარდამავალი საფეხურია ხორციდან სულამდე. ამასთან ის აღდგომის მომასწავებელია. თესლი კი არის განახლებული სიცოცხლის, განმეორების სიმბოლო. იობი არის “შესანახი” თესლი, ის მარცვალი, რომელიც გამოიღებს “კეთილ ნაყოფს”. მიუხედავად იმისა, რომ იობი ხშირად იმეორებს — “მკვდრეთით აღარავინ აღდგა”, ტექსტში ახლად შობის, გაცოცხლებისა და აღდგომის საიდუმლო პეპლისა და თესლის მეტაფორებით არის გადმოცემული. “თესლის დაბნევა” კოსმოგონიური აქტის განმეორებაა. “ახლად თესლის მოშენება” კი ახალი სამყაროს შექმნა.

დამოწმებული ლიტერატურა

ანდერძი, 1997 - Завещание Иова, пер. вып. : М. R. James, Apocrypha anecdota 2. Texts and Studies, Cambridge: university Press, 1897. <http://monotheism.narod.ru/testament-of-job.htm>.

ბროკჰაუზი, 908-1913 - Еврейская энциклопедия, под ред. Л. Каценельсона. XIV. ПБ.: изд. Брокгауз – Ефрон. б.г. /1908-1913.

ენციკლოპედია, 1998 - ბიბლიის ენციკლოპედია, უ. ცინდელიანის თარგმ. აბ., 1998.

ელ. ვირსალაძე, 1958 - ელ. ვირსალაძე, ქართულ მთიელთა ზეპირსიტყვიერება, მთიულეთ-გუდამაყარი. თბ., 1958.

ზ. კიკნაძე, 1973 - ზ. კიკნაძე, არწივი და სამი სკნელი, - "შაცნე... ენისა და ლიტერატურის სერია", თბ., 1973, IV, გვ., 81-94.

კირკვეორი, 1999 - Шестов Л., Киркегард – религиозный философ. В: Кьеркегор С., Дневник обольстителя. М., 1999.

მითები, 1997- Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах, под ред. С. А. Токарева. М.: «Олимп», 1997.

ალ. ნეიმანი, 1961 - ალ. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი. თბ., 1961.

ოვიდიუსი, 1980 - ოვიდიუსი, მეტამორფოზები. ნ. მელაშვილის, ნ. ტონიას და ი. გარაყანიძის თარგმ., თბ., 1980.

თ. ოქროშიძე, 1963 - თ. ოქროშიძე, საფეიქრო სიმღერები, - ქართული ხალხური შრომის პოეზია. თბ., 1963.

თ. ოჩიაური, 1967 - თ. ოჩიაური, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში. თბ., 1967.

პოეზია, 1973 - ქართული ხალხური პოეზია, ტ. I, ნაკვთ. II. შემდგ. ნ. შამანაძე. თბ., 1973.

ი. საბანისძე, 1987 - იოანე საბანისძე, ჰაბოს წამება. ქართული მწერლობა I. თბ., 1987.

ფაქ: ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივის შიფრი.

ს. ყუბანეიშვილი, 1946 - ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია I, შედგ. ს. ყუბანეიშვილის მიერ, თბ., 1946.

გ. ჩაჩაშვილი 1972 - გ. ჩაჩაშვილი, ოჯახურ საფეიქრო წარმოებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი უძველესი რწმენა-წარმოდგენების შესახებ საქართველოში, - მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისთვის, თბ., 1972, XVI-XVII, გვ.: 103-111.

მ. ცუხიშვილი, 2006 - მ. ცუხიშვილი, შრომის ლექს-სიმღერები (საფეიქრო). — კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, თბ., 2006, №10.

ალ. ხაჩანაშვილი, 1904 - ალ. ხაჩანაშვილი, ქართული სიტყვიერების ისტორია. ტფ.: "წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამომცემლობა", 1904.

ETER INTSKIRVELI

METAPHORS OF DEATH AND LIFE IN THE GEORGIAN FOLK VERSE OF JOB

In many versions of "The Verse of Job", the worm fallen from Job's body turns into a bee, and the earthworm turns into the silkworm (this is the folklore innovation). Different kinds of worms creeping on Job's body – caterpillars, grubs, vineyard worms, earthworms, bees – are the metaphors of the three worlds. The gradation from the worm to the bee is given in the Georgian folk text. The worm is the most subterranean creature; the bee is the same worm, but with wings. They

personify two horizontal dimensions of the cosmic axis or tree. One of them personifies the roots, while the other symbolizes its branches, i.e. the sky. The worm passes through all possible stages that bring it closer to the bee. The above-named give a circular motion that forms the celestial-and-terrestrial opposition. In the given opposition, the first denotes the netherworld, and the second is the upper world, i.e. the sky. In the centre there is a link uniting them – the middle world. The vineyard worm belongs to the netherworld and upper world at the same time, as vineyard is presented as the plant, which unifies the two worlds: the earth gives the heavenly drink and it is for people. In “The Verse of Job”, it also has the function of the amalgamator.

Apart from the etiologic essence (“Job’s worm is the synonym of “silkworm”), the folk verse includes the greatest wisdom of world mystery: Job’s body becomes *dim-gal* (the great axis), or **Axis Mundi**, the same *dur-an-ki* (the union of the earth and the sky). Job’s body is a living symbol that sets the three worlds in one vertical.

Job is a medium, a tool in God’s hands. This is proved by the folk verse, where his body is the bearer of the bee’s function – from his body stearine is leaking. The bee in mythology, as well as in Christian religion is associated with immortality and rebirth. Job’s body is that universal state that, according to people’s belief, makes it possible for Job to rise from the dead, and the bee helps him. In this connection, parallel is drawn with Khakhamati St. George from Georgian mythology, who resists the devils, having turned into a bee.

According to the folk verse, Job eats a “leaf of manna”, and turns it into silk. It means that Job eats the food inappropriate for people, i.e. symbolically, he acquires the sacral knowledge that is accessible only for the chosen ones, and makes the sacral wisdom accessible to people. In the folk text, the silkworm symbolizes this. Thus, God cooperates with his chosen one for the love of the humanity.

In one of the version of the folk text, Job gets into the cocoon, and God turns him into a butterfly. Inside the cocoon a circle is formed. It unites the time and space, stops time in space. There is nothing inside the circle. In folk version, this metaphor is Job’s death, and it is the folk innovation. Death is the necessary condition for coming to life afresh, for resurrection. The butterfly in “The Verse of Job” symbolizes the spirit. The butterfly is a transition stage from flesh to spirit. This is the spiritual materialization. Job’s spirit continues existence as butterfly to be born afresh, for the butterfly is a presage of resurrection.

In the folk verse, “seed” is one more metaphor of Job. “Seed” is a symbol of revival, repetition. Job is seed that should be “kept”, and then scattered by God over the world, that is the repetition of cosmogony act. “Growing of seeds afresh” is implied as the creation of a new world.

Job is blessed, because he believes in “repetition”, rebirth. In the ending of the folk verse, Job is given immortal children in the paradise. However, it is not the result but the beginning that proves Job’s or Abraham’s heroism – faith is the beginning. Abraham and Job believe in possibility of impossible, and thanks to this belief, they manage to get everything anew.